

СВЕТИ БРУНО ИЗ КЕЛНА И КАРТУЗИЈАНСКИ РЕД

Мирослав М. Поповић*
Филозофски факултет,
Универзитет у Београду
Библиотека Одељења
за историју

Апстракт: Циљ рада који је пред нама је да се у крајњим црквама представе личности оснивача картузијанског реда, Св. Бруна из Келна, његове хистографије, канонизација и ликовне представе, уз осврт на рани развој реда и његову побожност.

Кључне речи: Св. Бруно из Келна, картузијанци, Римокатоличка Црква.

У 11. и 12. веку потпуна самоизолованост пустињака наилазила је на дивљење и следбенике. Овај живот се разликовао од бенедиктинског, охрабривао индивидуализам, усамљеност и строг аскетизам. У 11. веку било је више покушаја да се институционализује живот пустињака, од којих је најуспешнији везан за Бруна из Келна (око 1030–1101) и његов ред картузијанаца. Назван је по њиховом главном манастиру у Великој Шартрези у алпским пределима источне Француске. Картузијанци су постали мали, стабилан верски ред, са животом некад налик пустињачком, а некад бенедиктинском. Од тренутка када је Св. Бруно из Келна основао ред картузијанаца, ред је сматран као најстрожи у Римокатоличкој Цркви, са традицијом еремитске усамљености, тишине, апстиненције и контемплативног повлачења из света, што се врло мало променило чак и после Другог ватиканског концила.¹

* miroslav.popovic@f.bg.ac.rs.

¹ Цозеф Х. Линч, *Историја средњовековне цркве*, превели с енглеског Драгић Живојиновић, Бранислав Танчић, Београд: Clio, 1999, 268; Richard Woods, *Christian Spirituality: God's Presence Through the Ages*, Maryknoll: Orbis Books, 2006, поглавље *Coming of the White Monks*, стр. 122 и даље.

Св. Бруно био је из непознате племићке породице, наводи се да је из породице Хартенфауста, али без основа. У једној дванаестовековној хроници назива се „господар Бруно“. О његовом детињству се зна веома мало, водило се рачуна о његовом образовању, добро је познавао књижевност, профану и верску. Познато је да је студије почео у Цркви Св. Куниберта у Келну и да их је завршио у чувеним школама у Ремсу, али нема доказа да је ишао у Париз и био ученик Беренгара Турског (око 1000–1088). Поставши каноник Ремса, подучавао је слободне вештине и теологију, те био хваљен као професор од својих ученика, нарочито од будућег папе Урбана II (1088–1099). На крају је постао канцелар архидијецезе. Бруно је био на страни Григорија VII (1073–1088) у борби против опадања свештенства и помогао у уклањању архиепископа Ремса, Манасије I, који је практиковао симонију. Бруно је одбио да буде на челу катедрале и решио да се повуче из света и живи живот Христових сиромаша, пустињака који су се повлачили у самоћу шума, у контемплативни живот сиромаштва и покајања. Заједно са два сапутника, Бруно је око 1082. године напустио Ремс, али без свог пријатеља Ралфа, касније надбискупа Ремса. На почетку се сместио у близини Молема, по савету Роберта од Молема (1028–1111), да би 1084. кренуо у још већу самоћу, дошавши до Алпа, у срце Шартрезе, где је нашао боравиште уз помоћ бискупа Хуга из Гренобла (1053–1132, бискуп 1080–1132). Живео је са неколицином људи шест година у малој долини, окруженој планинама и оштром климом. Није написао правило за живот картузијанаца, јер није имао намеру да оснује ред. Папа Урбан II је позвао Бруна и заједно су отпутовали из Рима у јужну Италију, под влашћу Нормана. Бруно је помогао Рожеру Сицилијском (око 1031–1101, нормански владар Сицилије 1071–1101) при оснивању пустињачког уточишта Свете Марије од Ла Тореа. Бруново тело је сахрањено на пустињачком гробљу Свете Марије од Ла Тореа, потом пребачено у тамошњу цркву, а касније у Цркву Св. Стефана.²

Дела Св. Бруна обухватају два писма, која се баве аскетским доктринама, аутентичан коментар *Псалтира*, а мање је извесно да је аутор коментара *Посланица* Св. Павла. У његова дела се убраја и позив вере који је издиктирао на самрти. Своја два писма написао је пред крај живота; у једном од њих, које је било намењено једном од браће, наводи да су кључ и печат духовне дисциплине послушност, коју обезбеђују понизност и стрпљење, а прате чиста љубав према Госпо-

² *New Catholic Encyclopedia* 4, Second Edition, Baa–Cam, Washington D. C., Thomson & Gale, 2003, 649–650.

ду и истинска милостиња. *Књију обичаја* картузијанаца формулисаће Гвиго I (1083–1136), пети наследник Св. Бруна, између 1121. и 1128. године. Коментар *Посланица* Св. Павла обично се приписује оснивачу картузијанаца и вероватно је настао током његове професорске каријере у важној катедралној школи у Ремсу. Брунова схоластичка каријера и списи су мало проучавани. Примећено је да је коментар *Посланица* Св. Павла делимично заснован на делу Св. Јована Златоустог (347–407) и стога је интересантан за историју књижевности као сведочанство грчког утицаја на Западу током овог периода.³

Св. Бруно је у писму свом пријатељу Ралфу, насталом 1096/97. у испосници у јужној Италији, описао сопствено преобраћење:

„Твоја љубав ће памтити када смо ти, ја и Фулко Једнооки били заједно једног дана у врту поред Адамове куће, где сам тада становао, и разговарали неко време, верујем, о лажним привлачностима и нестајућем богатству овога света и такође о радостима вечне славе. Тада, горећи од божанске љубави, обећали смо, заветовали се и решили да ускоро напустимо пролазне ствари света и достигнемо вечне ствари и такође узмемо монашку ризу. Ово би се десило убрзо, да Фулко није тада отишао у Рим, и ми одложили до његовог повратка оно што је требало да се уради. Због овог одлагања и других разлога који су се појавили, божанска љубав је ишчезла, душа је охладнела и жар је нестao.“⁴

Бруно је знао да је да би се освојиле душе за Господа неопходно ковати гвожђе док је вруће. Као пример значаја места за оснивање кућа новооснованих редова, треба навести речи оснивача картузијанаца. У свом писму Ралфу од Ремса Бруно је хвалио не само зелена поља, ливаде са цвећем, добро наводњаване баште и плодно дрвеће, већ и здрав ваздух и поглед на брда и долине у даљини, богате рекама, потоцима и изворима. То је било место, према Бруновим

³ *New Catholic Encyclopedia* 4, 650; Charles P. Carlson Jr., *Justification in Earlier Medieval Theology*, Hague: Martinus Nijhoff, 1975, 45; Jordan Aumann, *Christian Spirituality in the Catholic Tradition*, London: Sheed & Ward, 1985, 91. B. S. Brunonis cartusianorum institutoris necnon ejusdem saeculi praeciporum carthusiensium patrum opera omnia ex ariis et melioris notae editionibus nunc primum in unum collecta, accurante J. P. Migne, tomus primus (Patrologiae cursus completus, series secunda, t. CLII/1, accurate J. P. Migne), Paris, 1853.

⁴ Превод са енглеског одломка у: *The New Cambridge Medieval History*, Vol. IV, c. 1024–c. 1198, Part I, edited by David Luscombe and Jonathan Riley-Smith, Cambridge: Cambridge University Press, 2008, 350.

речима, за испуњено слободно време и смирену активност, где Божији људи налазе свој мир.⁵

Петар Бломвена из Лајдена (1466–1536), картузијански приор из Келна, развио је у *Живошу Св. Бруна* (1516) хагиографску везу између Св. Бруна, оснивача његовог реда, и града Келна. Петрово дело се заснивало на Бруновом *Живошу* који је настао само годину дана раније из пера другог картузијанског старешине, приора Велике Шартрезе Франсоа Дипија (1450–1521). Дипијево дело једва да је спомињало град Бруновог рођења и не говори ништа о пореклу његове племићке породице. Акценат Петра Бломвене на Бруновом пореклу из Келна је разлика у односу на рад Дипија и анонимног тринаестовековног *Живоша Св. Бруна*, које су оба картузијанска приора узела као основни извор. Хагиографија коју је написао картузијански монах Лоренцо Сурио (1522–1578) садржала је извештај број наративних детаља који су елиминисани из каснијих описа, чак и из критичке антологије *Acta Sanctorum*. То је једини извор који је забележио епизоду сусрета између свеца и Рожера Сицилијског.⁶

Хагиографски напори почетком 16. века поклопили су се са покушајима картузијанског реда да канонизује Бруна. Картузијанци су поштовали Бруна као свеца од 15. века, нарочито у Келну, где је 1489. године саграђена Брунова капела у којој се налазио циклус од једанаест слика које су представљале Бруна као свеца. Исте године Себастијан Брант је у колекцију верских стихова укључио и песму о Бруну. Брунове списе је у Паризу приредио за штампу Jodocus Badius Ascencius 1509. године. Напорима за канонизацију припадала је и поновна афилијација манастира Светог Стефана у Калабрији картузијанцима 1513, пошто га је основао Бруно на захтев Рожера Сицилијског, а после је припао цистерцитима. У овом манастиру били су Брунови посмртни остаци, који су ексхумирани и враћени реду, да би јула 1514. папа Лав X (1513–1521) вербално одобрио обављање службе у част Бруна у оквиру кућа реда, а Бруно је канонизован тек 1623. године. Већ од 1515. године генерална скупштина реда наредила је уношење Бруновог имена у литургијске календаре и књиге. Тада су настали нови *Живоши* Бруна, о којима је било речи.⁷

⁵ *Исцо*, 359.

⁶ David J. Collins, *Reforming Saints: Saints' Lives and Their Authors in Germany 1470–1530* (Oxford studies in historical theology), Oxford: Oxford University Press, 2008, 80–81; Arnold A. Witte, *The Artful Hermitage: The Palazzetto Farnese as a Counter-Reformation Diaeta*, Roma: „L'ERMA“ di Bretschneider, 2008, 179.

⁷ David J. Collins, *Reforming Saints: Saints' Lives and Their Authors in Germany 1470–1530*, 81.

Постоје два типа концепта у оквиру којих је присутан амалгам текста и ликовних представа, везаних за оснивање реда картузијанаца. Први је такозвани „Брунов циклус“, наративни низ слика, заснованих на чистој картузијанској традицији која бележи оснивање Велике Шартрезе од стране Св. Бруна и његових сапутника 1084. године. Други пример је такозвана „Лоза Св. Бруна“, која представља раст реда из преданог срца његовог оснивача, пратећи образац Јесејеве лозе, честе средњовековне слике која је представљала Христову генеалогiju од срца оца старозаветног краља Давида (1005–965. пре Христа).⁸

Брунов живот служио је као извор инспирације за наступајуће генерације картузијанаца. Образац картузијанског живота није се променио преко девет стотина година, пошто се ред пажљиво држао Брунових првобитних циљева и метода. Картузијанци се не повлаче из света да би избегли живот, већ да би га живели у присуству Бога. Ово се постиже кроз духовне вежбе у тишини и самоћи индивидуалних испосница, које допуњавају литургијске прославе у хору, а њих је много мање него у пракси других редова. Неке куће реда су подизане у оквиру зидина града, попут картузијанске заједнице у Риму. Certosa di Santa Maria degli Angeli основана је 1561, у рушевинама Диоклецијановог купатила, где је Бруно успоставио испосницу у време када је био у служби Урбана II, а Микеланђелово реновирање дало је манастиру више славе него што су картузијанци желели. Картузијанци су се могли видети на ободу Рима, током њихових недељних шетњи по крајолику. Одоардо Фарнезе (1573–1626, кардинал у Италији од 1591) био је заштитник картузијанског реда, о чему сведочи низ фресака које су настале у његово време у циљу да подвуку везу између Фарнезеа и картузијанаца. Пре 17. века доста изузетних уметничких дела је настало за картузијанске манастире. Мада је Бруно повремено приказиван на илустрацијама књига, ретко се јављао на великим сликама пре 17. века. У освит одобрења Бруновог култа за све римокатолике 1623, наручиване су нове слике за картузијанске куће широм Европе, укључујући важне нове циклусе његовог живота.⁹

⁸ Julian M. Luxford, „Texts and Images of Carthusian Foundation“, in: *Self-Representation of Medieval Religious Communities: the British isles in Context*, edited by Anne Müller and Karen Stöber, Berlin: Lit, 2009, 275–276.

⁹ Dawson W. Carr, „Ecstasy in the Wilderness: Pier Francesco Mola's *The Vision of Saint Bruno*“, *The J. Paul Getty Museum Journal* 19 (1991), 105–106; Arnold A. Witte, *The Artful Hermitage: The Palazzetto Farnese as a Counter-Reformation Diaeta*, 179.

Представе мистичних искустава су једна од најзаступљенијих тема барокне верске иконографије. Сликари су и пре представљали свеце у екстази, али од касног 16. века све више уметника истражује психологију смртника коју је обузело присуство божанског. Делове неких визија Св. Бруна су забележили његови следбеници и сликали уметници, али хагиографски извори не спомињу визију сличну оној која је представљена на слици Пјера Франческа Моле (1612–1666) „Визија Светог Бруна“. Слика илуструје водећи принцип Бруновог живота и живота његових следбеника, тј. да се кроз сталну молитву и медитацију у тишини и самоћи може постићи јединство са Богом.¹⁰

Први картузијанци су једноставно тежили да живе одвојено једино за Господа. Одлучили су се да живе као оци пустињаци, чију су духовност познавали преко Јована Касијана (360–435) и Јеронима (347–420), те латинских превода Јована Лествичника (око 579–649), *Правила* Св. Василија (329–379) и живота и изрека отаца пустињака. На најосновнијем нивоу, картузијанска духовност се састоји од грчке и латинске патристичке духовне теологије са тежиштем на преображају слике Господа у човеку, коју је деформисао грех, и поновно сједињавање са мукама, које је нарушено због греха, што се постизало уз *discretio* (лат. проницљивост), која, према Јовану Касијану и раној традицији, влада над свим осталим врлинама. Картузијанска духовност се мало разликовала у односу на друге монашке редове 11. и раног 12. века. Од почетка су картузијанци одлучили да траже своју духовност чинећи себе потпуно слободним за Господа у самоћи. Тек после више од 50 година су претворени у ред еремитско-киновијских манастира. Картузијанци су развили јединствене обичаје и структуре да би сачували првобитни циљ. Тражили су литургијску једноставност на много начина, укључујући ограничавање своје музике само на грегоријанско појање без пратње, чак и у 20. веку. *Правила* картузијанаца нису прописивала садржај духовне теологије колико услове под којима је монах могао сам да се ослободи за Господа, седећи у својој ћелији. Захтевало се да картузијанци усвоје начин живота који је омогућавао прагматично и реалистично суочавање са искушењима да се напусти ћелија и препрекама да срећно живе у њој. Током векова додате су неке ограничене функције у заједници. Ручни рад није био кључан за циљеве живота картузијанаца, а то је значило да се појединац преда Госпо-

¹⁰ Dawson W. Carr, „Ecstasy in the Wilderness: Pier Francesco Mola's *The Vision of Saint Bruno*“, 107.

ду у молитви и контемплацији и на тај начин још више упозна и воли свет. Картузијанцима је било забрањено да напуштају манастир ради проповедања и пастирског живота, мада су неки њихови представници прихватили позив црквених вођа да напусте контемплативну самоћу и постали бискупи за пример. Тек у касном 13. веку јављају се први већи картузијански теолози Хуго од Балме и Гвиго од Понта, који су писали приручнике о контемплацији и мистичком јединству. Такође, од позног 13. века надаље све се више проширује круг категорија духовних списа који су настали у картузијанским кућама Француске, Немачке, Енглеске, Шпаније, Италије, Словеније, Моравске, Чешке и Пољске.¹¹

Прво правило картузијанаца сачинио је, као што је речено, Гвиго, пети приор, на захтев Хуга из Гренобла. Ово Правило било је допуњавано одлукама генералне скупштине реда. Ове одлуке су у више наврата сакупљене у једном издању. Врховна власт реда поверена је генералној скупштини, која се састаје сваке две године у Великој Шартрези и састоји се од приора свих манастира и чланова заједнице Велике Шартрезе. Приора Велике Шартрезе бира заједница, али овај избор морају потврдити други опати и опатице реда, и он је на челу реда. Има највећу власт између два заседања генералне скупштине.¹²

Под Гвигом основано је још седам нових кућа. Током 12. века основано је 38 кућа, укључујући и две за калуђерице, и ред се проширио до Данске. Године 1178. основана је прва кућа у Енглеској. У почетку су нова оснивања била под јурисдикцијом локалног бискупа, али, како се ред ширио, показала се потреба за централним управним телом и одржана је генерална скупштина у Великој Шартрези 1140. године. Приори, ослобођени власти бискупа, обећали су послушност генералној скупштини. Овај изузетак од епископске јурисдикције одобрио је Рим. Експанзија реда наставила се током 13. века, када су основана 34 манастира, укључујући и покушај у Ирској између 1280. и 1321, мада картузијанска заједница у Ирској никад није обновљена. У 14. веку било је 107 новооснованих манастира. Први пут су основане куће у Немачкој и Пруској. Током епидемије куге 1349. умрло је више од 400 картузијанаца, а 1371. било је 150 манастира широм Европе. У току прва четири века историје реда било је 26 папских була којима су картузијанци изузети од плаћања свих дажбина због њиховог сиромаш-

¹¹ *New Catholic Encyclopedia* 3, Second Edition, Can–Col, Washington D. C., Thomson & Gale, 2003, 190–192.

¹² *Истѿо*, 193–194.

штва. Током Западне шизме (1378–1417) ред се поделио на два дела. Куће Италије и Немачке приклониле су се римском папи Урбану VI (1378–1389), док су манастири Шпаније и Француске пришли антипапи Клименту VII (1378–1394) у Авињону. Изабрана су и два генерала реда, а јединство реда је постигнуто тек после избора папе Александра V, 1409. године. Без обзира на тешкоће петнаестог и раног шеснаестог века, картузијански ред је и даље растао, основано је 43 манастира у 15. веку, а нових 13 у 16. веку. До 1521. ред је имао 195 кућа, што представља врхунац процвата, који никад пре или касније није достигнут.¹³

Св. Бруно из Келна је оставио печат у животу Западне Цркве, као оснивач једног од најстрожих редова који је до данас задржао много од првобитних идеала, заснованих на одвајању од света и сједињавању са Богом у контемплацији и самоћи, да би се свет још боље упознао и волео. Ред се ширио и врхунац достигао до 16. века, а прве хагиографије Св. Бруна и канонизација уследиле у 16. и 17. веку, као и неке веома значајне ликовне представе Св. Бруна, засноване на картузијанској традицији. Картузијански ред заузима важно место међу осталим западним верским редовима 11. и 12. века, који се везују за реформу монашког покрета. Св. Бруно је својим животом поставио основе и идеале за даљи развој реда, који су и данас присутни у духовности Римокатоличке Цркве.

* * *

Библиографија:

Aumann, Jordan (1985), *Christian Spirituality in the Catholic Tradition*, London: Sheed & Ward.

Carlson, Charles P. Jr. (1975), *Justification in Earlier Medieval Theology*, Hague: Martinus Nijhoff.

Carr, Dawson W. (1991), „Ecstasy in the Wilderness: Pier Francesco Mola's *The Vision of Saint Bruno*“, *The J. Paul Getty Museum Journal* 19, 99–126.

¹³ *Исшо*, 194.

Collins, David J. (2008), *Reforming Saints: Saints' Lives and Their Authors in Germany 1470–1530* (Oxford studies in historical theology), Oxford: Oxford University Press.

Линч, Џозеф Х. (1999), *Историја средњовековне цркве*, превели с енглеског Драгић Живојиновић, Бранислав Танчић, Београд: Clio.

Luscombe, David; Riley-Smith, Jonathan (ed.) (2008), *The New Cambridge Medieval History*, Vol. IV, с. 1024–с. 1198, Part I, edited by, Cambridge: Cambridge University Press.

Luxford, Julian M. (2009), „Texts and Images of Carthusian Foundation“, in: *Self-Representation of Medieval Religious Communities: the British isles in Context*, edited by Anne Müller and Karen Stöber, Berlin: Lit.

New Catholic Encyclopedia 3 (2003), Second Edition, Can–Col, Washington D. C., Thomson & Gale.

New Catholic Encyclopedia 4 (2003), Second Edition, Baa–Cam, Washington D. C., Thomson & Gale.

S. Brunonis carthusianorum institutoris necnon ejusdem saeculi praeciporum carthusiensium patrum opera omnia ex ariis et melioris notae editionibus nunc primum in unum collecta, accurante J. P. Migne, tomus primus (Patrologiae cursus completus, series secunda, t. CLII/1, accurante J. P. Migne), Paris, 1853.

Witte, Arnold A. (2008), *The Artful Hermitage: The Palazzetto Farnese as a Counter-Reformation Diaeta*, Roma: „L'ERMA“ di Bretschneider.

Woods, Richard (2006), *Christian Spirituality: God's Presence Through the Ages*, Maryknoll: Orbis Books.

Примљено: 21. 7. 2016.

Одобрено: 10. 8. 2016.

ST. BRUNO OF COLOGNE AND THE CARTHUSIAN ORDER

Miroslav M. Popović

*The Library of Faculty of Philosophy,
University of Belgrade*

***Summary:** In the 11th century there were several attempts to institutionalize the life of hermits, one of which is linked to Bruno of Cologne (about 1030–1101) and his Carthusian order. It was named after its main monastery in the Chartreuse in the alpine regions of eastern France. Carthusians have become small, stable religious order, sometimes with life-like hermitage, sometimes Benedictine. From the moment St. Bruno of Cologne founded the Carthusian Order, the Order is regarded as the strictest in the Roman Catholic Church, with the tradition of eremitical solitude, silence, abstinence and contemplative withdrawal from the world, which is very little changed even after the Second Vatican Council.*

***Key words:** St. Bruno of Cologne, Carthusian Order, Carthusians, Roman Catholic Church.*